

Diyanet İLMİ DERGİ

ÇOK ULUSLU OSMANLI DEVLET TECRÜBESİNİN
ÇOK DİN ve KÜLTÜRLÜ AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATKISI
Ömer Yılmaz

KUR'AN'DA SOSYAL BÜTÜNLEŞME
Özcan Güngör

OSMANLI DEVLETİ'NDE DİN GÖREVLİLERİNİN ROLÜ
(XVI. ASIRDA, BURSA'DA)
Ahmet Akın

BULGARİSTAN'DA ÇOK KÜLTÜRLÜ ORTAMA
GEÇİŞTE İSLÂMÎ İLİMLERİN İNŞAİ YORUMU:
YUSUF ZİYAEDDİN EZHERİ MODELİ
İbrahim Hatiboğlu

VAKIFLAR ve PSİKO-SOSYAL FONKSİYONLARI
Mehmet Soysaldı

HALK ARASINDAKİ YAYGIN İNANIŞLARIN OLUŞUMUNA
ETKİ EDEN TARİHSEL VE PSİKO-SOSYAL FAKTÖRLER
Mustafa Arslan

MUCİZELER KARŞISINDA İNSANLARIN TUTUMU
Halil İbrahim Bulut

Mûcizeler Karşısında İnsanların Tutumu

Halil İbrahim BULUT*

Özet:

Genel olarak İslâm âlimleri, peygamberlerin tanınıp bilinmesi, emir ve yasaklarının geçerlilik kazanması ve insanların dinen sorumlu tutulabilmesi için mûcizelerin gerekli olduğu kanaatindedir. Fakat mûcizeler karşısında insanların aynı tutum ve tavır gösterdikleri söylenemez. İnsanların bilgi, kültür, anlayış ve ahlakî durumları bu etkilenenin keyfiyetini belirlemektedir. Nitekim peygamberlerin yakın çevresindeki birçok kimse -mûcizeye gerek duymadan- sırf onların ahlakî özelliklerine bakarak inanmış, bazıları da hidâyet mûcizelerini görerek iman etmiştir. Bununla birlikte inkarda ısrar eden kimseler için mûcizelerin bir anlamının olmadığı anlaşılmaktadır. İşte bu makalede mûcizeler karşısında insanların ortaya koyduğu tutum ve tavırlar ele alınıp incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mûcize, Peygamber, Kur'an, Mü'min, Kafir.

Abstract:

Miracles and People's Attitude Towards Them

This article examines the attitude of people towards miracles. A miracle is an extraordinary event that is above the ordinary sequence of the nature. The Prophets are expected to show miracles in order to prove their truth. However, the responses of people towards miracles are far from being uniform. Some believe in prophets without regarding to the miracles while others require them. In the same way, some accept miracles at once, whereas others choose not to believe despite the miracles.

Key Words: Miracle, Prophet, Qur'an, Believer, Misbeliever.

* Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

Bu makalede peygamberlerin nübüvvet delilleriyle insanların bunlara inanmaları ya da inkar etmeleri arasındaki ilişki ele alınacaktır. Diğer bir ifadeyle burada peygamberlerin kendi doğruluklarını göstermek üzere ortaya koydukları delillerin muhataplar üzerinde nasıl bir etki meydana getirdiği hususu incelenecektir. Bu itibarla önce mucize kavramı üzerinde durulacak ve kelamcıların mucize terimiyle kastettikleri şey izah edilecektir. Bu bağlamda İslâmî gelenekte bilinen mucize çeşitleri ve özelliklerine değinilecek, konumuzu doğrudan ilgilendirmesi sebebiyle özellikle hidâyet mucizelerine vurgu yapılacaktır. Bu genel bilgiden sonra peygamberlerin hidâyet mucizeleri karşısında ortaya konulan beşerî tavırlar üç bölümde değerlendirilecektir.

I. MÛCİZE KAVRAMI

Peygamberlik müessesesi bütün ilahi dinlerde vardır. Allah, insanlar arasından seçtiği bir kulunu yine insanlara lütuf ve rahmetinin bir göstergesi olarak göndermiştir. Bunlar, muhataplarını Allah'a kulluk yapmaya, iyi ve güzel davranmaya davet etmişler, bu hizmetlerinin karşılığında da her hangi bir ücret talep etmemişlerdir. Ancak Allah elçisi olduğunu iddia eden bu kimseler, başlangıçta yalanlanmış ve çeşitli şekillerde muamelelere maruz kalmışlardır. Bu sebeple onlar, hem kendi doğruluklarını gösterecek hem de inkarcıları ikna edecek deliller ortaya koymak durumunda kalmışlardır. Söz konusu hedefe yönelik olarak ortaya konulan delillere, -her ne kadar Kur'an ve hadislerdeki isimlendirme farklı ise de,- kelimelerinde genel olarak mucize denilmiştir.

A- Sözlük Anlamı

“Acz” sözlükte “bir şeye güç yetirememek; öne geçmek, başkalarını âciz bırakmak; engel olmak, hızını kesmek; kararsızlık; bir şeyin sonu ve arkası” gibi anlamlara gelir.¹ ‘Acz kelimesi ve türevlerinin içerdiği anlamların iki hususta yoğunlaştığı görülür.² Bunların ilki; bir şeyin sonu ve arkası (muahharî’ş-şey) anlamıdır ki, bu durumda ‘acz kelimesi maddî ve hissedilebilir bir şeyi anlatmak için kullanılır. Örneğin ‘acz kökünden gelen; adamın sırtı, arkası; beytin ikinci mısrası; son erkek evlat; gecenin son anları; yaşlı ve güçsüz kadın; hurma kütüğünün kökleri gibi anlamlar maddî ve hissedilebilir şeyleri anlatır. “Bir şeyi yapmaya

¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “acz” md.; Cevherî, *es-Sihâh*, “acz” md.; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, “acz” md.; Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, “acz” md.

² İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-lüğa*, “acz” md.

güç yetirememek, geri kalmak ve kudreti olmamak” şeklindeki ikinci anlamı ise, daha ziyade psikolojik ve mânevî durumları ifade eder.

‘Acz kökünün içerdiği anlamlar dikkatle incelendiğinde bu kelimenin “kudret ve âcizlik” şeklinde iki zıt anlam taşıdığı görülür.³ Örneğin “Adamın sırtı” (‘acüzü’r-recül) denilince aslında adamın en güçlü yeri kastedilir. Benzer bir kullanım da “hurma kütüğünün kökleri” anlamına gelen a’câzu’n-nahl tabirinde görülür. Şüphesiz ağacın kökleri, gövde ve dallarını taşıyan onun ayakta durmasını sağlayan asıl unsurdur. ‘Acz kelimesinin bu anlamı dikkate alınınca, başkalarına tehdîde bulunan bir kimsenin, aslında en güçlü oldukları ve en iyi bildikleri konuda onlara meydan okuduğu anlaşılır. Çünkü zayıf ve güçsüzlere meydan okumanın övünülecek bir tarafı yoktur. Ancak daha güçlü veya dengi olan bir kimseyle mücadele ve rekâbet edip üstün gelince kişi için bir fazilet ve övgü söz konusu olabilir. Bu itibarla Hz. Peygamber, inkarcılara meydan okuduğunda aslında güçlü ve kudretli kimselere meydan okumuştur. Aksi takdirde Kur’an’ın i’câzının ehemmiyeti anlaşılamazdı.

B- Terim Anlamı

Kelâm literatüründe kavramlaşan “mûcize” kelimesi ise, âciz olmak, güç yetirememek anlamındaki ‘acz’ kökünden türeyen ve belli bir fiilin ifâsındaki kusur ve noksanlıkları ifade etmek üzere kullanılan bir terimdir.⁴ Sözlükte karşı konulamayan, insanı âciz bırakan, “hârikulâde” anlamında kullanılır.⁵ İsm-i fâil kalıbındaki mûciz kelimesinin sonunda bulunan “ta” ise müenneslik alâmeti olmayıp mübâlağa içindir. Nitekim “allâme” ve “rivâye” kelimelerinin sonundaki “ta” eki de böyledir.⁶

Mûcize teriminin ne zamandan itibaren kullanılmaya başlandığına dair kesin bir tarih vermek güçtür. Bununla birlikte konuyla ilgili bazı kaynaklardan hareketle mûcize teriminin yaklaşık olarak hicrî IV. asırdan itibaren yaygın olarak

³ Tehânevî, *Keşşâfû İstilahâtî'l-fünûn*, İstanbul 1984, II, 975; Abdülfettâh Hâlidî, *el-Beyân fi i’câzi'l-Kur’ân*, Amman 1992, s. 20-22.

⁴ Bağdâdî, *Usûlü’l-dîn*, Beyrut 1981, s.170; Cüveynî, *el-İrşâd ilâ kavâri’i’l-edille*, Kahire 1950, s. 307-308; Neseî, *Tebîrâtü’l-edille*, (nşr. Claude Salame), Dimaşk 1993, I, 468; Âmidî, *Gâyetü’l-merâm*, (nşr. H. Mahmud Abdüllatif), Kahire 1971, s. 333.

⁵ Cevherî, a.g.e., “acz” md.; Asım Efendî, a.g.e., “acz” md.; Zebîdî, a.g.e., “acz” md.

⁶ Bağdâdî, a.g.e., 170; Neseî, a.g.e., I, 468; Sâbûnî, *el-Bidâye fi usûli’l-dîn*, (nşr. Bekir Topaloğlu), Dimaşk 1979, s. 46; Zebîdî, a.g.e., “acz” md.

kullanıldığında şüphe yoktur.⁷ Kelâmcıların mucize tariflerinde bazı farklılıklar vardır. Nitekim Mâtürîdî (ö. 333/944) mucizeyi, “Peygamberin elinde meydana gelen, benzer konularda ihtisas sahibi olanların bile gücünü aşan ve öğrenim yoluyla benzerini meydana getirme imkanı bulunmayan bir olay”⁸ şeklinde tanımlarken Bâkılânî (ö. 403/1013), “sâdece Allah’ın kudreti dahilinde olup mahlukâtından insan, cin ve meleklerden her hangi birinin yapamayacağı bir fiil”⁹ diye tarif etmiştir. Kâdî Abdülcebâr (ö. 415/1025) ise, “hakîki veya takdirî olarak Allah tarafından yaratılan ve nübüvvet iddiasında bulunan zâtın doğruluğunu ortaya çıkarmaya yönelik olarak diğer insanların cins ve sıfatları bakımından benzerini getirmekten âciz kaldıkları olağanüstü bir olay” şeklinde tanımlamıştır.¹⁰ Cürcânî ise (ö. 816/1413) mucizenin “nübüvvet iddiasıyla birlikte hayır ve saadete vesile olan bir olay” olduğuna dikkat çekmiştir.¹¹ Şu halde mucize; nübüvvet iddiasında bulunan zâtın, sözlerinin doğruluğuna delil olmak üzere, peygamberliğini ilan ettiği sırada, beşer kudretinin üstünde ve alışılmışın dışında olacak şekilde meydana koyduğu aklî, hissî veya haberî delillere denilmektedir.¹²

Akaid ve kelâm literatüründe mucizenin bazı temel özellikleri açıklanmıştır. Çünkü her hangi bir olayın nübüvvet iddiasında bulunan şahsın doğruluğuna kanıt sayılabilmesi için bazı özellikler taşıması zorunludur. Ancak bu özellikler dikkate alınarak gerçek peygamber ile peygamber olmayan yalancıları ayırdetmek mümkün olur. Aksi takdirde peygamberlik iddiasında bulunan herkes, ortaya çıkan olağanüstü hâdiselerin kendilerini tasdik etmek için meydana geldiğini iddia edebilir. Bu itibarla mucizede bulunması gereken özellikler genel olarak şöyle sıralanır: (1)-Mucize ya doğrudan ya da dolaylı olarak Allah’tan gelmeli, yani ilâhî bir fiil olmalı, (2)-Olağanüstü bir şekilde zuhur etmeli, (3)-Peygamberlik iddiası ve tehadidiyle birlikte vuku bulmalı, (4)-İddiaya uygun olarak meydana gelmeli, (5)-Peygamberin güvenilirliğini zedeleyecek bir şüphe taşıyamalıdır.¹³

⁷ Geniş bilgi için bk. Bulut, Halil İbrahim, *Kur’an Işığında Mucize ve Peygamber*, İstanbul 2002, s. 21-24.

⁸ Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd*, (nşr. Fethullah Huleyf), İstanbul 1979, s.189.

⁹ Bâkılânî, *el-Beyân ‘ani’l-fark beyne’l-mu’cizat ve’l-keramât*, Beyrut 1958, s. 8-11.

¹⁰ Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî*, Kahire 1962-65, XV, 199 vd.

¹¹ Cürcânî, *Ta’rifât*, “mucize” md.

¹² Mâtürîdî, a.g.e., s.189; Bâkılânî, a.g.e., s. 8-11; Nesefî, a.g.e., I, 469, 473.

¹³ Bâkılânî, *el-Beyân*, s. 45; Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî*, XV, 199 vd.; a.mlf., *Şerhu’l-usûl’l-hamse*, (nşr. Abdülkerim Osman) Kahire 1988, s. 569; Cüveynî, *el-İrşâd*, s. 308 vd.; Şehristânî, *Nihâyetü’l-ikdâm*, Oxford 1934, ss. 417-418; Cürcânî, *Şerhu’l-Mevâkif*, (nşr. Abdürrahmân ‘Umeyre), I-III, Beyrut 1997, III, 342 vd.

Mücizenin özellikleri incelendiğinde iki temel husus dikkati çeker. Bunların ilki mücizenin ilâhî fiil olması ve sadece gerçek peygamberlerden zuhur etmesidir. Dolayısıyla peygamberlerin dışındaki herhangi bir kimsede olağanüstü bir durum görülecek olsa buna mucize denilmez. İkincisi ise, mücizenin peygamberlik iddiası ve tehdâiden sonra zuhur etmesidir. Kur'an'da, gerek Hz. Peygamberin mucizesi ve gerekse Hz. Salih, Hz. Mûsâ ve Hz. İsâ'nın mucizelerinden bahsedilirken açık ya da imalı bir şekilde tehdâî özelliğine vurgu yapılmıştır. Ehl-i sünnet kelâmcıları da, mucizeleri diğer olağanüstü hadiselerden ayırtetmek için bunların peygamberlik iddiası ve tehdâidiyle birlikte zuhur ettiklerine dikkat çekmiştir.¹⁴ Bu itibarla, meydan okuma söz konusu olmaksızın peygamberlerde ara sıra görülen olağanüstü durumlar, terim anlamıyla mucize sayılmamışlardır.

C- Mucize Çeşitleri

İslâm âlimleri, inkarcıları ikna etmek üzere peygamberler tarafından ortaya konulan mucizeleri konusu ve gayesine göre tasnife tâbi tutmuşlardır. Konusuna göre mucizeler; "hissî, aklî ve haberi" olmak üzere üç kısımda ele alınmıştır.¹⁵ Fakat biz bu makalede, mucize karşısında muhatapların tutumunu ele alacağımızdan dolayı söz konusu peygamberlik delillerini gayesi açısından tasnif etmeyi ve konunun bu yönüne ağırlık vermeyi planlıyoruz. Böyle bir tasnif ile peygamberlere ait hârikulâde olayların hangi maksat ile ortaya konulduğu daha iyi anlaşılacaktır. Gayesi açısından mucizeleri "hidâyet, yardım ve helâk mucizeleri" olmak üzere üç başlık altında ele almak mümkündür.

a. Hidâyet Mucizeleri: Tehaddî şartı başta olmak üzere inkarcıların huzurunda ve onları acze düşürecek şekilde zuhur eden bu mucizeler, peygamberlerin nübüvvetini ispat eden en önemli delillerdir. Bunlara irşâd mucizeleri de denir. Kelâm literatüründe terimleşen mucize kelimesinin bütün özelliklerini taşırlar. Bu tür mucizeler, insanların yakîn ve kanaatleri üzerinde etkili olur; doğruları kabul meylli, önyargıdan uzak, akıllı, mantıklı ve sağduyu sahibi kimselere tesir ederler. Bu mucizelere inanmayanların hemen helâk edilmeleri söz konusu olma-

¹⁴ İbn Fûrek, *Mücerredü makâlâti's-şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, (nşr. Daniel Gmaret), Beyrut 1987, s.176-177.

¹⁵ bk. Neseffî, a.g.e., I, 487- 492; Râgıb el-İstahâni, *el-'tikâdât*, Beyrut 1988, ss.128-129; Sâbûnî, *el-Bidâye* s. 47-51; Tûsî, *Şerhu'l-İşârât ve't-tenbihât*, (nşr. Süleyman Dünya), y.y., s.177; Abdülkerim el-Hatîb, *el-'câz fi'd-dirâsâti's-sâbikîn*, s. 87.

yıp inkarcılara düşünme ve ibret almaları için mühlet verilmiştir. Hz. Sâlih'in devesi¹⁶, Hz. Mûsâ'nın âsâsının ejderhaya dönüşmesi ve elinin beyaz bir ışık saçması¹⁷, Hz. İsâ'nın çamurdan yaptığı kuşu canlandırması, doğuştan körlerle alacalı hastaları iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi¹⁸ ve Hz. Muhammed'in Kur'an mucizesi¹⁹ Kur'an'da zikredilen hidâyet mucizelerinden bazılarıdır.

Hidâyet mucizeleri, peygamberin yaşadığı dönem ve gönderildiği toplumun ilgi alanıyla yakından alakalıdır. İslâm âlimlerinin genel kanaatine göre bu mucizeler ile gönderildikleri toplumun ilgi alanı arasında yakın bir ilişki vardır. İster fikrî ve entelektüel seviyede olsun, isterse fen ve sanat açısından olsun, insanların maharet sahibi oldukları sahalarda aciz bırakılmış olmaları, peygamberlerin doğruluklarının anlaşılması ve fikirlerinin kabul edilmesi açısından ilâhî hikmete daha uygundur. Zira hidâyet mucizelerinin asıl hedefi, peygamberin doğruluğunu ispatlamak suretiyle ilâhî mesajın kabulüne zemin hazırlamaktır.

b. Yardım Mucizeleri: Bunlar, inananların maddî veya mânevî bir takım ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olarak zuhur eden ilâhî yardımlardır. Müslümanların huzurunda herhangi bir iddia olmaksızın vuku bulan bu yardımlar, olağanüstü bir özelliğe sahip olmakla birlikte teknik anlamda mucizenin temel niteliklerini taşımazlar. Peygamberler, önceden bildirmeden ve tehdâde bulunmadan bunları gösterirler. Ayrıca olayın zuhurundan sonra nübüvveti ispatlayan bir delil olarak da gösterilmezler. Bu tür hârikaları her peygamberin hâyâtında görmek mümkündür. Örneğin İsrail oğullarının ihtiyacı anında Hz. Mûsâ'nın kayadan su çıkarması²⁰, acıktıklarında gökten kudret helvası ve bildircin indirmesi²¹, sıcağın bunaldıklarında gölgelenmeleri için bulut getirmesi,²² Hz. Peygamberle ilgili olarak Bedir savaşında meleklerin Müslümanlara yardım etmesi²³, yine Bedir'de beklenmedik bir şekilde yağmurun yağması²⁴ gibi hadiseler Kur'an'da zikredilen yardım mucizelerinden bazılarıdır. Diğer taraftan pey-

¹⁶ el-A'râf 7/73; Hüd 11/64; eş-Şu'arâ 26/155; el-Kamer 54/27.

¹⁷ el-A'râf 7/108; Tâ-hâ 20/22; eş-Şu'arâ 26/33; en-Neml 27/12; el-Kasas 28/32.

¹⁸ Â-i İmrân 3/49; el-Mâide 5/110.

¹⁹ el-Bakara 2/23-24; Hüd 11/13-14; el-İsrâ 17/88; et-Tûr 52/33-34.

²⁰ el-Bakara 2/60; el-A'râf 7/160.

²¹ el-Bakara 2/57; el-A'râf 7/160; Tâ-hâ 20/80.

²² el-A'râf 7/160.

²³ Â-i İmrân 3/123-128.

²⁴ el-Enfâl 8/9-11.

gamber ve ona inananların kafirlerin zulmünden kurtarılması ve helâk mücizeleri gelmeden önce o beldeden uzaklaştırılmış olmaları²⁵ da bu türden ilâhî yardımlardan sayılmıştır.²⁶

c. Helâk Mücizeleri: Bunlar, küfürde ısrar eden ve bu tutumlarını hiçbir şekilde değiştirmeyeceğini açıklayan inkarcıların cezalandırılmasına yönelik olarak zuhur eden olağanüstü durumlardır. Peygamberlerin pek çok akli delil ve hidâyet mücizesine rağmen inanmamakta ısrar eden inkarcıların helâk edilmesi Allah'ın süregelen ve de değişmeyen bir kanunudur. Bu tür mücizeler, inatçı kafirlere bir ceza olduğu gibi sonraki nesillere de bir ibret nişanesi taşır. Bunların hedefi inkarcıların iman etmesine imkan sağlamak değil, inkarda aşırı giden toplumların doğrudan cezalandırılmasıdır. Helâk mücizeleri, çoğu defa fırtına, yıldırım, korkunç bir çığlık, tûfan, zelzele ve benzeri tabii afetler cinsinden gerçekleştiği gibi²⁷, düşmanlar tarafından katledilmek şeklinde de tezahür etmiştir. Nûh kavminin tûfanla²⁸, Semûd²⁹, Âd³⁰ ve Medyen³¹ halkının korkunç bir gürültüyle, Lût kavminin zelzeleyle³², Firavun ve ordusunun denizde boğulmak suretiyle yok edilmesi³³ gibi hadiseler Kur'an'da zikredilen bazı helâk mücizeleridir.

Şimdi, peygamberlerin ortaya koyduğu hidâyet mücizeleri ile muhatapların inanmaları, ya da inkarları arasında nasıl bir ilişkinin olduğu meselesi incelenecektir.

II. MÜCİZELER KARŞISINDA İNSANLARIN TUTUMLARI

İmanın oluşumunda genel anlamda mücizenin rolünün olup olmadığı, varsa bunun nasıl ve ne ölçüde söz konusu olduğu meselesi mücizenin dindeki yerini belirlemek açısından önemlidir. Peygamberlerin nübüvvet iddialarının kabul edilmesinde özellikle hissî hidâyet mücizelerinin³⁴ rolünün bulunup bulunmadığı meselesi de buna dahildir. Bu bağlamda, peygamberlerin ilk muhatapları arasın-

²⁵ bk. el-Bakara 2/50; el-A'râf 7/72, 141; Hûd 11/58, 66, 81; Yûnus 10/90; el-Hicr 15/59, 65.

²⁶ İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, (nşr. Muhammed Avad), Mısır 1985, s. 53 vd.

²⁷ el-Ankebût 29/40.

²⁸ bk. el-A'râf 7/59-64; Yûnus 10/71-73; Hûd 11/42-43; el-İsrâ 17/17.

²⁹ el-A'râf 7/78; Hûd 11/65-67; el-Hicr 15/83.

³⁰ el-A'râf 7/72; Hûd 11/59-60.

³¹ bk. el-A'râf 7/85-93; Hûd 11/94-95; el-Hicr 15/78-79.

³² bk. el-A'râf 7/80-84; Hûd 11/81-83; el-Hicr 15/61-66, 72-73.

³³ bk. el-Bakara 2/50; el-A'râf 7/136-137; el-Enfâl 8/54; Yûnus 10/90; el-İsrâ 17/103-104.

³⁴ Hissî mücizeden maksat, tabiat kanunlarının normal akışının dışında meydana gelen ve insanların duyularına hitap eden olağan üstü hadiselerdir. (Bulut, *Mücize ve Peygamber*, s. 57)

da sırf hissî mûcizeler vasıtasıyla inananların olup olmadığı, inkarcıların iknâ edilmesinde hissî mûcizelerin bir metot olarak kullanılıp kullanılmadığı, eğer kullanılmış ise bunlara ne kadar önem verildiği meselesi izaha muhtaçtır. Bu ve benzeri sorular, “imanın oluşumunda mûcizelerin etkisini” açığa kavuşturması bakımından cevaplandırılması gereken hususlardır.

Mûcizeler karşısında bütün insanların aynı seviyede etkilendiklerini iddia etmek isabetli görülmemektedir. Bazı insanlar gördükleri normal ya da olağanüstü hâdiselerden ibretler çıkarırken, bazıları da söz konusu hâdiseleri hiç vuku bulmamış sayabilmekte veya gerçeğe aykırı bir şekilde yorumlayabilmektedir. İslâm âlimlerinin önemli bir kısmı, mûcizelerin istidlâlî bilgi ifade ettiğini belirterek nübüvvet ile mûcize arasında dolaylı bir alakanın olduğunu söylemiştir.³⁵ İnsanların psiko-sosyal durumları, bilgi birikimleri ve zihinsel yapıları farklı olduğundan belli bir mûcizeden bütün insanların aynı sonuç ve kanaate ulaştıklarını söylemek isabetli değildir. Çünkü insanların inançlarını, fikrî faaliyetlerini, ilgi alanlarını ve düşünce ufuklarını içinde yaşadıkları toplumun ahlâkî, kültürel, sosyal hatta ekonomik özellikleri etkilemektedir. Bütün bu arka planı dikkate almadan, insanların peygamberlerin delil ve mûcizeleri karşısındaki tavır ve tutumlarını değerlendirmek çoğu defa tutarlı olmamaktadır. Nitekim Kur'an'da, âyet ve mûcizelerle kavimlerini hidâyete ulaştırmaya çalışan peygamberlere, kavimleri tarafından iftira atıldığı, en ağır hakaretler yapıldığı bildirilmektedir. Aslında bu durum, peygamberlerin hidâyet mûcizelerinin etkisiz oluşundan ya da peygamberin başarısızlığından kaynaklanmamakta, aksine söz konusu mûcizelere muhatap olan insanların bakış açısı, psikolojik ve entelektüel durumu, gerçekleri kabule meyilli olup olmamasıyla yakından ilgilidir.

Genel olarak mûcizelerden etkilenmeleri açısından insanlar; her hangi bir mûcizeye ihtiyaç duymadan inananlar, hak ve hakikati kabule meyilli olanlar ve sahip oldukları dînî ve entelektüel değerleri koruma noktasında taassup içinde olanlar şeklinde üç bölümde ele alınabilir.

A- Mûcizelere İhtiyaç Hissetmeyenler

Bu gruba giren ve mûcizelere gerek duymadan peygamberlere iman edenler, iddia sahibinin fizyonomisine (şemâil), ahlâkî niteliklerine, toplum içindeki ko-

³⁵ Câhız, *Hüccetü'n-nübüvve*, (Resâilü Cahız içinde), Mısır 1979, III, 263; Reşid Rızâ, *Tefsîrül-menâr*, Kahire 1953-61, I, 221; Bulut, a.g.e., s.111.

numuna ve benzeri özelliklerine bakarak onun yüce bir görev için seçilmiş özel bir insan olduğunu anlarlar. Bunlar, özellikle peygamberin yakın çevresinde bulunan, onun nübüvvet öncesi hayatını çok iyi bilen ve taşıdığı güzel vasıfları takdir eden kimselerdir. Bunlar, peygamberin içinde yaşadığı topluma nazaran üstün ahlâkî faziletlere sahip olması, örneğin asla yalan konuşmaması gibi temel kriterlerden hareketle onun nübüvvet iddiasında samimi olduğunu anlayabilecek konumdadırlar. Bu itibarla peygamberin yakın çevresinin ona inanması ve asla onu sahtekarlık, kâhinlik, şairlik, ve benzeri şeylerle itham etmemiş olması önemlidir. Çünkü bir insanın gerçek yüzü, en iyi kendi yakınları tarafından bilinir. Şu halde, mucizelere ihtiyaç hissetmeden Peygambere inananlar, genellikle Peygambere yakından tanıyan, sîret ve gidişâtından hareketle onun asla bir yalancı olamayacağına kanaat getiren kimselerdir. Bunlar, Peygamberlik iddiasında bulunan nebînin sırf beyanına binaen iman etmişler, ayrıca ilave bir delile ihtiyaç duymamışlardır³⁶. Nitekim Hz. Muhammed'e iman eden ilk mü'minlerin durumu böyledir. Hz. Hatice³⁷, Hz. Ebû Bekir³⁸, Hz. Ali³⁹ ve diğer ilk dönem mü'minleri, Hz. Muhammed'in herhangi bir mucizesini görmeden ve mucize talebinde bulunmadan iman etmişlerdi⁴⁰. Özellikle Hz. Muhammed'e inanan ilk mü'min olarak Hz. Hatice'nin iman edışı, bu konuda önemli bir örnek teşkil eder. Buna göre Hz. Peygamber, ilk vahyi aldığı anda korku ve titreme içerisinde evine dönmüştü. Başından geçenleri hanımına anlattığı zaman, Hz. Hatice'nin onu "Sen daima eli açık ve cömert idin, iyilik yapardın; fakir ve muhtaçlara daima yardıma koşardın.

³⁶ Câhız, a.g.e., III, 280; Sâbûnî, *el-Bidâye*, 48-49; Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, III, 409-410; Şiblî, *Asr-ı Saadet*, İstanbul 1977, II, 375; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, İstanbul 1993, I, 122; Meydânî, *el-'Akîdetü'l-İslâmiyye*, Dımaşk 1994, s. 287-290.

³⁷ bk. Buhârî, "Bed'ul-vahiy", 3; "Tefsir" (96), 1; "Menâkibu'l-ensâr", 45; Müslim, "İman", 252; İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, (nşr. Hamidullah), Konya 1981, s.112-114; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebe viyye*, (nşr. Mustafa Seka), Kahire 1955, I, 237-238.

³⁸ Hz. Ebû Bekir, nübüvvetten önce de Hz. Peygamber'in arkadaşıydı. Onun doğruluğunun, emânete riâyetkârlığının, güzel huyunun ve yüce ahlâkının insanlara yalan söylemeye mani teşkil ettiğini çok iyi biliyordu. O halde böyle bir kimse Allah'a karşı nasıl yalan uydurabilirdi? Bu sebeptendir ki Resulüillah, ona, Allah'ın elçisi olduğunu söyler söylemez hiç duraksamadan iman etmişti. (bk. İbn İshak, a.g.e., 120; İbn Hişâm, a.g.e., I, 249-250; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut 1966, III, 26-29)

³⁹ bk. İbn Hişâm, a.g.e., I, 245-247.

⁴⁰ İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, s. 361; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 87-96, 121.

Muhakkak ki Allah seni şeytanın aldatmalarına uğratmayacaktır!” şeklinde teselli etmiş⁴¹ ve ne bir tereddüt ne de bir tartışma olmadan İslâm’a girmiştir⁴². Diğer taraftan, Yahudi âlim Abdullah b. Selâm’ın (ö. 43/633) Hz. Peygamber’le ilk karşılaştığında; “Bu, asla yalancı bir yüz olamaz!”⁴³ diyerek iman etmesi yanında, as-hâbın meşhur şairlerinden Abdullah b. Revâhâ’nın (ö. 8/628) “Bulunmasaydı bile mu’cizâtının hiç biri/ Verirdi sana onun mâsum yüzü haberi”⁴⁴ diyerek onun yaratılışına ve ahlâkî vasıflarına işaret etmesi örnek olarak verilebilir.

Hız. Peygambere inananların hepsinin iman bakımından aynı olgunluk ve mükemmellikte olduğu söylenemez. İslâm, her ne kadar inanılması gereken hususları açık bir şekilde ortaya koymuş ise de, söz konusu esaslara inanmanın keyfiyeti açısından bir derece farklılığı olduğu aşîkârdır. Örneğin hayatının büyük bir kısmını Hz. Peygamber’le birlikte geçiren, onu yakinen tanıyan, nübüvet parıltılarını müşahede eden bir mü’minin imanı ile, daha sonraki bir dönemde Müslüman olmuş bir kimsenin imanının aynı kuvvette olduğu iddia edilemez. Bu itibarla Hz. Peygamber’den zuhur ettiği rivâyet edilen hissî hârikaların bu açıdan değerlendirilmesinin isabetli olacağı kanaatindeyiz. Zira hadis kaynaklarında rivâyet edilen nusret ve ikram türü hârikaların; müslümanların zarûrî ihtiyaçlarını gidermek, iman açısından nispeten zayıf mü’minleri takviye etmek ve böylece Peygamber’e olan bağlılık, güven ve teslimiyeti kuvvetlendirmek amacıyla gösterildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu tür hissî hârikaların hemen hemen hepsinin Medine döneminde ve tamamen Müslümanlara yönelik ortaya konduğuna dikkat edilirse, bunlarla az önce ifade edilen hedeflerin gerçekleştirilmek istendiği daha iyi anlaşılır. Bu itibarla mü’minlerin imanlarını kökleştirmek ve kalplerini mutmain kılmak için söz konusu hadiselerin etkisinin olduğu kabul edilmektedir.

İlâhî yardım şeklindeki mucizeler vasıtasıyla inananların imanlarının güçlenmesine örnek olarak Hz. İsa’nın havâriyelerine gösterdiği “sofra” verilebilir. Ha-

⁴¹ bk. Buhârî, “Bed’ul-vahiy”, 3; “Tefsir” (96), 1; “Menâkibu’l-ensâr”, 45; Müslim, “İman”, 252.

⁴² bk. İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, 112-114; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, I, 237-238.

⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 451; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyîzi’s-sahabe*, Kahire 1972, 4728 (IV, 118-120); Ayrıca bk. Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, Beyrut 1985, VI, 260-262; İbn Kesîr, a.g.e., III, 210.

⁴⁴ Şiirin orijinali şöyledir: “Lev lem tekûn âyâtün mübeyyinetün/ Kânet bed’îhetühu tünbi’ke bil-haber” (bk. İbn Hacer, a.g.e., 4679 (IV, 82-86); krş. Sâbûnî, *el-Bidâye*, 50)

vârilere göre sofranın indirilmesini istemeleri üzerine Hz. İsa, “İman etmişseniz Allah’tan korkun” diyerek onları uyarır. Bunun üzerine havârilere; böyle bir istekte bulunmakla var olan imanlarının daha da kuvvetlenmesini, kalplerinin mutmain olmasını amaçladıklarını söylerler⁴⁵.

Konuyla ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir husus da, ilâhî yardım şeklindeki mucizelerin mü’minlerin imanını olgunlaştırması açısından etkili olduğu gibi bizzat mucizeyi gösteren peygamberin kendisi üzerinde de etkili olmasıdır. Kur’an’da bizzat peygamberlerin özgüvenlerinin takviye edilmesi ve kalplerinin mutmain kılınmasıyla ilgili bazı örnekler sunulur. Mesela Hz. İbrahim, ölen bir canlının nasıl dirileceğini merak etmiş, bunu kendisine göstermesini Allah’tan istemişti⁴⁶. Ayetten anlaşılacağı üzere Hz. İbrahim, aklî istidlâlini şuhûdî bir bilgiyle teyit ederek imanında “ayne’l-yakîn” derecesine ulaşmak ve kalbini rahatlatmak istemiş, Allah da kalbinin mutmain olması için ona hissî bir mucize göstermiştir. Bu olay, bir ikram mucizesidir ve muhatabı da bir peygamberdir. Benzer bir olayın Hz. Peygamber’le ilgili olarak hadis kaynaklarında nakledildiği bilinmektedir⁴⁷.

Sonuç olarak, nebînin fizyonomisinden, ahlâkî yapısından, sîret ve gidişâtından hareketle onun doğruluğunu kabul eden kimseler ister aklî, isterse hissî olsun imanın oluşumunda mucizelere ihtiyaç duymamışlardır. Bununla birlikte peygamberlerin elinde zuhur eden ilâhî yardım şeklindeki hârikulâde olaylar, hem peygamberlerin kendilerine olan güveni artırması; zuhur edebilecek bir ta-

⁴⁵ el-Mâide 5/112-115.

⁴⁶ “Rabbi ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrahim: Hayır! İnanırdım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim), dedi. Bunun üzerine Allah: Öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al, sonra (kesip parçala), her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır; uçarak sana gelirler..” (el-Bakara 2/260).

⁴⁷ Hz. Peygamber, nübüvvetinin ilk yıllarında müşriklerin maddî ve mânevî baskıları sebebiyle bunalmıştı. Bir gün hüzünlü bir şekilde otururken Cebrail (a.s) kendisine gelmiş ve “Ey Allah’ın Elçisi! Sana bir âyet (mucize) göstermemi ister misin?” diye sormuştu. Hz. Peygamber: Evet, göster demişti. Bunun üzerine Cebrail (a.s.), vadinin uzak tarafında bulunan bir ağacı göstererek onu kendisine çağırmasını istemişti. Hz. Peygamber, söylenildiği şekilde onu kendisine çağırması ve ağaç, kökleriyle birlikte yürüyerek önüne kadar gelip durmuştu. Cebrail: “Ağaca dönmesini söyle” demesi üzerine Hz. Peygamber, ağaca dönmesini emretmiş ve ağaç geldiği gibi yerine dönmüştü. Hadiseyi nakleden kaynaklar, olayın akabinde Hz. Peygamber’in “Bu, bana yeter (hasbî)” diyerek Cebrail’e memnuniyetini bildirdiğini nakletmektedir. (bk. İbn Mâce, “Fiten”, 23; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 113; Dârimî, “Mukaddime”, 4; Kâdî İyaz, *eş-Şifâ bi-ta’rifi hukûki’l-Mustafa*, (nşr. Şemmi), Beyrut ts., I, 303; Benzer bir rivâyet için bk. İbn İshak, a.g.e., s. 259)

kim psikolojik ve zihinsel şüpheleri gidermesi, ayrıca marifetullah noktasında itminana ulaşmaları, hem de mü'minlerin peygamberlere olan güven, bağlılık ve teslimiyetlerinin artması noktasında etkili olmuştur, denebilir.

B- Hakikati Kabule Meyilli Olanlar

Doğruları kabule meyilli, önyargıdan uzak, hakikat arayışı içinde olanlara gelince bunlar, akıllı, mantıklı ve gerçekleri kabul etmeye elverişli bir yapıya sahiptirler. Haksızlıklar karşısında duyarlıdırlar. İçinde yaşadıkları toplumun geleneklerini, sosyal ve kültürel değerlerini körü körüne taklit etmezler. Hem kendilerini hem de toplumun değerlerini sorgulayabilirler. Peygamberlerin ortaya koyduğu aklî delilleri ve hidâyet mucizelerini aklı selim ile düşünüp doğru karar verebilirler. Özellikle hidâyet mucizeleri karşısında hakikati tercih etmede tereddüt etmezler. Nitekim bu özelliklere sahip kimselerin Hz. Sâlih'in devesi, Mûsâ'nın âsâ ve parıltılı el mucizesi, İsâ'nın hastaları iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi ve Hz. Muhammed'in Kur'an mucizesi karşısında iman etmeleri son derece kolay olmuştur. Bununla ilgili olarak Hz. Peygamber'i öldürme niyetiyle yola çıkan Ömer'in Kur'an mucizesi karşısında Müslüman olması⁴⁸, okunan Kur'an âyetleri karşısında Necâşî'nin teenniyle hareket edip Hz. Peygamber'in doğruluğunu tasdik etmesi⁴⁹ örnek verilebilir. Şu halde peygamberlerin doğruluk delillerini, hakikati kabul etmeye meyilli, kibir ve haset gibi kötü huylardan uzak, saplantısı olmayan basiret sahibi insanlar daha kolay anlayabilmektedir. Bunlar, Allah'ın kelâmını düşünerek dinlerler ve Peygamber'in mucizesini kavramaya çalışırlar. Bu özelliklere sahip insanların iman etmesinde hidâyet mucizelerinin etkili olduğu kabul edilir⁵⁰. Ayrıca bunlar, Peygamber'den hidâyet mucizesinin dışında başka bir mucize getirmesini de gerekli görmezler⁵¹. Zira bu insanlar, iyi ile kötüyü,

⁴⁸ Hz. Ömer, fitrat itibarıyla makul bir insan olmasına rağmen, sahip olduğu bir takım peşin hükümler İslâm'ın ne olduğunu tetkik etmesine mani olmuştu. Bununla birlikte Kur'an sûrelerinden birini (Tâ-hâ) ilk defa okur-okumaz bu ön yargıdan kurtulmuş ve doğru yolu bulmuştu. (bk. İbn İshâk, a.g.e., 160-165; İbn Hişâm, a.g.e., I, 342-350; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, (nşr: İhsan Abbas), Beyrut 1968, III, 1; Hamîdullah, a.g.e., I, 105-108; Ebû Şehbe, Muhammed, *es-Siretü'n-nebeviyye fi dav'il-Kur'an ve's-sünne*, Dımaşk 1992, I, 350-352)

⁴⁹ İbn Hişâm, a.g.e., I, 341; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, el-Meğâzi, (nşr. Ömer Tetmürî), Beyrut 1987, s.129-136; Kamil Miras, *Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Ankara 1985, X, 52; Hamîdullah, a.g.e., I, 298-304; Ebû Şehbe, a.g.e., I, 379-380.

⁵⁰ Reşid Rızâ, *Tefsirü'l-menâr*, VIII, 42; Hamîdullah, a.g.e., I, 122.

⁵¹ ez-Zâriyât, 51/20; Ayrıca bk. Mustafa Sabrî, *Mevkifu'l-akl*, Beyrut 1981, IV, 128-129; Cısrî, Hüseyin b. Muhammed, *Risâle-i Hamidiye*, Zeyl, (hız. Ahmet Gül), İstanbul 1980, s.510.

doğru ile yanlış ayırt edebilecek fikri olgunluğa sahiptirler. Nübüvvet iddiasıyla birlikte ortaya konulan hidâyet mucizesi karşısında hayret ve takdirlerini gizlemez ve doğruları kabul etmekte tereddüt göstermezler.

Diğer taraftan Kur'an'da, hidâyet mucizelerinden en fazla etkilenip ibret alanların gurur ve haset hastalığına düşmemiş ilim sahipleri olduğu, Hz. Mûsâ ile sihirbazlar arasında cereyan eden hâdiseye açıklanır⁵². Nitekim Hz. Mûsâ'nın âsâ mucizesi karşısında sihirbazların imana gelmesi hâdisesi, imanın oluşumunda olayın mahiyetine yönelik bilgi sahibi olmanın rolünü göstermektedir. Sihir olduğu iddiasıyla şüpheye düşürülen sıradan insanların aksine, sihrin mahiyetini ve sınırlarını çok iyi bilen sihirbazlar, âsâ mucizesi karşısında hayranlık ve takdirlerini gizlememiş, söz konusu hâdisenin illizyon cinsinden olmayıp sihrin haricinde bir durum olduğunu ve ancak ilâhî bir kudretin yardımıyla gerçekleşebileceğini itiraf etmişlerdir⁵³. Burada sihirbazlar sihirle mucize arasındaki farkı anladıkları için iman etmişlerdir, Firavun ve yandaşları ise bu farkı anlayamadıklarından dolayı iman etmemişlerdir, denilemez. Çünkü sihirbazların bilirkişi olarak Hz. Mûsâ'nın peygamber olduğunu tasdik etmesinden sonra artık Firavun ve adamlarının geçerli bir mazereti kalmamıştır⁵⁴. Buna ilaveten, Kur'an mucizesi karşısında en fazla şair ve hatipler gibi bedîf zevke sahip kimselerin etkilenmiş olması da imanın oluşumunda peygamberin mucizesinin keyfietini bilmenin etkisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Burada meşhur Arap şairi Lebîd b. Rebbî'a'nın, Kur'an'ın i'câzî karşısında İslâm'a girmesi örnek olarak verilebilir.⁵⁵

C- İnkarda Israr Edenler

Bu gruba dahil olan insanlara gelince bunlar, sahip oldukları dînî ve entelektüel değerleri koruma ve savunma hususunda taassup içindedirler. Yaşadıkları toplumun ahlâkî, kültürel, sosyal ve ekonomik değerlerini ısrarla savunurlar. Toplumdaki konumları, maddî imkanları, entelektüel yapıları ve benzeri nitelikler onları yeniliklere karşı acımasız davranmaya sevk ettiği için, peygambere ve onun getirdiklerine hep kuşkuyla bakmışlar, hatta düşmanlıkla karşı koymuşlardır. Çünkü onlar, toplumun dînî, ahlâkî, sosyal ve ekonomik değer-

⁵² Şehristânî, *Nihâyetü'l-ikdam*, 440; Tabatabaî, *el-Mîzân fi tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut 1997, IX, 220-221.

⁵³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1982, IV, 2234-2235.

⁵⁴ Mustafa Sabrî, a.g.e., IV, 129-130.

⁵⁵ Kamil Miras, a.g.e., X, 38-39.

lerinin değişmesini kendi menfaatlerine yönelik bir saldırı kabul etmişler⁵⁶ ve bu sebeple peygamberin en büyük düşmanı olmuşlardır. Dolayısıyla peygamberin doğruluğunu gösteren mucizelere de aynı açıdan bakmışlardır. Kur'an'da, bu üçüncü zümre üzerinde daha fazla durulur ve bunların asla inanmayacakları açıklanır. Bunun sebebi olarak da, onların haksız yere büyüklenmeleri, inatçı ve muhafazakar tavırları gösterilir.⁵⁷ Çünkü büyükleme, hakikati düşünüp idrak etmekten alıkoyan bir ruh hastalığıdır ve bu hastalığa düşmüş olanlar hakikati gösteren delilleri göremezler.⁵⁸ Kur'an'da, insan fitratına ait bu ilâhî kanun geniş zaman kipiyle ifade edilir ve bunun sadece peygamberin ilk muhatapları için değil, söz konusu ruh haline sahip bütün insanlar için geçerli olacağı belirtilir.⁵⁹

Akıllı ve insafalı bir insan, dış dünyadaki delillerden hareketle yüce bir yaratıcının var olduğunu kavrayabilir. Çünkü dış dünyada mevcut sayısız belge, yüce bir irâde ve kudretin varlığını gösterir. Bununla birlikte söz konusu işaretler, Allah'ın varlığı hakkında ileri sürülen ateist anlayışı ortadan kaldıracak, dolayısıyla inkarcıları iman etmeye zorlayacak ve onların inanma hürriyetlerini ellerinden alacak kadar zorlayıcı değildir. Şâyet insan Allah'ın varlığını ve kudretini inkar noktasında saplantı içine düşmüşse, peygamber olduğunu iddia eden bir kimsenin ortaya koyacağı mucizeler vasıtasıyla hidâyete ermesi hemen hemen imkansızdır⁶⁰. Bu sebeple Tanrı tanımayan, olayları determinist bir anlayışla izaha çalışan kimseler için söz konusu hârikaların delil olma özelliği yoktur⁶¹. Çünkü bütün bu deliller ancak düşünen insaf sahibi insanlar için bir anlam ifade eder. Konuyla alakalı olarak Kâdî Abdülcebbar (ö. 415/1025), peygamberin doğruluğunu göstermesi bakımından mucizelerin bir fikir sunduğunu ve delil ortaya koyduğunu söylerken⁶², Cüveynî (ö. 478/1085) de mucizenin Allah'ın dilediğini yaratabi-

⁵⁶ Ali b. Rabben et-Taberî, *ed-Din ve'd-devle fi isbâti nübüvveti'n-Nebî*, (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1982, s.36.

⁵⁷ İnancı etkileyen faktörler hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Akçay, *İnsan ve Dinî Sorumluluğu*, İzmir 2000, ss. 130-288. Kur'an'da kafirlerin tasviri ve genel özellikleriyle alakalı olarak bk. Yunus Ekin, *Kur'an'a Göre İnançsızlık*, İstanbul 2001, ss.140-229.

⁵⁸ İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, 360-362; Reşîd Rızâ, *Menâr*, IX, 196-197; Lârî, Müctebâ el-Müsevî, *Usûlu'l-'akâ'id fi'l-İslâm*, Kum 1988, s. 45-47.

⁵⁹ Reşîd Rızâ, a.g.e., IX, 196.

⁶⁰ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s.176; Şa'rânî, *el-Yevâkit*, s.160.

⁶¹ Cüveynî, *el-İrşâd*, s.329; Tabatabaî, a.g.e., VII, 22-23.

⁶² Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğni*, XV, 148-149.

leceğine inanan insanlar için delil olacağını açıklamıştır⁶³. Aslında peygamberlerin sahip oldukları temel vasıflar, onların samimiyetlerini gösteren en önemli işaretlerdir. Ayrıca onlar, aklî delillerin yanı sıra teahdî özelliği bulunan hidâyet mücizeleri de göstermişlerdir. Buna rağmen hiçbir kimse inanmaya veya inkar etmeye zorlanmamıştır. Çünkü bu dünya, irâde ve tercihler dünyasıdır. Allah insanı yaratmış ve ona akıl vermiştir. O, aklıyla iyi ve güzeli tercih edebilecek durumdadır. İnsanın kendi iradesiyle bu yola girmediği gerçek saadete ulaşması mümkün değildir. Peygamberler, ilâhî mesajı ortaya koyarlar ve insanları davet ederler. Bu davetin kabul edilmesinde Allah'ın onları semavî bir âyetle zorlaması imtihan anlayışına ters düşer. Şâyet Allah inkarcıların iman etmesini istemiş olsaydı elbette bütün kafirler O'na boyun eğerd⁶⁴. Fakat Allah, insanın zorunluluktan dolayı değil kendi hür iradesiyle inanmasını istemektedir. İnanan da inkar eden de kendi hür iradesiyle bunu yapmalıdır. Yoksa maddî-manevî zorlamalarla oluşan bir itaatin Allah katında bir değeri yoktur⁶⁵. Şu halde mücizelerin insanlara fikir veren birer delil olduğu ve bunlara ancak inanmaya meyilli olan akıllı, başîret sahibi kimselerin iman edeceği, inkarda ısrar eden kafirlerin bütün mücizelere şahit olsalar bile yine inanmayacakları söylenebilir⁶⁶. Aslında inkarcıların küfürdeki devamlılığı, görünen âlemde var olan delil ve belgelerin yokluğundan veya azlığından kaynaklanmamaktadır⁶⁷. Bilakis bu durum, onların inanç ve fikrî saplantıları sebebiyledir. Bu durum, göz doktorunun gösterdiği harfleri gözü bozuk olduğu için göremeyen bir kimsenin haline benzer. Bu kişi, harflerin yeterince belirgin olmadığını ileri sürse ne anlam ifade eder? Zira görme melekesini kaybetmemiş olan kimseler aynı işaretleri gayet âşikâr bulmakta ve anlayabilmektedir. Şu halde problem işaretleri gösterende değil, bunları anlayabilecek melekesi olmayanlardadır.

Kur'an, bütün peygamberlerin âyetlerle gönderildiğini, her bir nebînin kendi kavmini iknâ edebilecek kadar delil ve mücizelere sahip olduğunu bildirir.⁶⁸ Buna rağmen küfürde ısrar eden inkarcılar, söz konusu mücizeleri sırf inat ve aşırılıkları sebebiyle kabul etmemiş ve peygamberleri yalancılık, sahtekarlık, sihir-

⁶³ Cüveyni, *el-İrşâd*, s.329.

⁶⁴ eş-Şu'arâ 26/4.

⁶⁵ bk. Lâri, a.g.e., s. 45-47.

⁶⁶ Mustafa Sabri, *Mevkifu'l-'akls.*, IV, 128-130.

⁶⁷ Mustafa Sabri, a.g.e., IV, 128-129; Cısrî, a.g.e., s.150.

⁶⁸ bk. el-Mâide 5/32; Yûnus 10/74; İbrahim 14/9; en-Nahl 16/43-44; er-Rûm 30/47; Fâtir 35/24-25

bazlık, kahinlik ve delilikle itham etmişlerdir. Şüphesiz kafirlerin bu inkarcı tavırlarının dinî, ahlâkî, sosyal, ekonomik, psikolojik ve entelektüel sebepleri vardır. Nitekim Kur'an, bir çok âyette bu sebeplere işaret etmekte ve bütün mucizeleri görseler de kafirlerin yine inanmayacağını bildirmektedir.⁶⁹ Böylece Kur'an'da inat, büyülenme, fikri saplantı ve benzeri özelliklere sahip kafirlerin hidâyete ulaşmasında hidâyet mucizelerin müspet bir katkısının olmadığı, geçmiş ümmetlerin kıssalarından kesitler verilerek açıklanır. Nitekim Semûd kavmi, gözleriyle gördükleri deve mucizesi⁷⁰ karşısında ıslah olmamış, Hz. Sâlih'in bütün uyarılarına rağmen deveyi kesmişlerdi.⁷¹ Hz. Mûsâ ile Firavun arasında cereyan eden mücadele konunun izahı açısından daha belirgin bir örnektir. Hz. Mûsâ'nın hayatında hissî mucizelerin önemli bir yeri vardır. Hem Kitab-ı Mukaddes hem de Kur'an-ı Kerim'de bu konuya genişçe yer verilir. Hz. Mûsâ, önce aklî delillerle muhataplarını iknâ etmeye çalışmış, ancak Firavun'un kendisinden doğruluğunu gösteren bir delil getirmesini isteyince, hidâyet mucizesi olmak üzere âsâ⁷² ve parlıtlı el⁷³ mucizelerini göstermişti. Bunun üzerine Firavun, Mûsâ'nın bilgili bir sihirbaz olduğunu⁷⁴, Mısırlıları kendi yurtlarından çıkarmak istediğini ileri sürmüştü⁷⁵ ve toplattığı sihirbazlarla Mûsâ'yı mağlup edebileceğini düşünüp bir yarışma düzenlemişti. Müsabaka sonunda sihirbazlar mağlup olup, Mûsâ'nın Rabbine iman etmelerine rağmen⁷⁶ Firavun, Mûsâ'nın gerçek peygamber olabileceğini düşünmek yerine onu sihirbazların ustası olarak nitelendirmiş ve ona inanan sihirbazları işbirlikçi olmakla suçlayıp cezalandırmıştı.

Firavun ve taraftarlarının Mûsâ'nın delilleri karşısında daha insafli davranmaları beklenirdi. Halbuki onlar, ne tür mucize getirirse getirsin yine de Mûsâ'ya inanmayacaklarını açıklayarak inkarcı tavırlarını ortaya koymuşlardır⁷⁷. Bunun akabinde Allah, tûfan, çekirge, haşşere, kurbağalar ve suların kana dönüşmesi şek-

⁶⁹ Reşid Rizâ, a.g.e., IX, 196-197.

⁷⁰ el-A'râf 7/73; Hûd 11/64; eş-Şu'arâ 26/155; el-Kamer 54/27; el-İsrâ 17/59.

⁷¹ el-A'râf 7/77; Hûd 11/65; eş-Şu'arâ 26/157; el-Kamer 54/29; eş-Şems 91/14.

⁷² el-A'râf 7/107; 117-118; Tâ hâ 20/19-21, 65-69; eş-Şu'arâ 26/32, 45; en-Neml 27/10; el-Kasas 28/31.

⁷³ el-A'râf 7/108; Tâ hâ 20/22; eş-Şu'arâ 26/33; en-Neml 27/12; el-Kasas 28/32.

⁷⁴ el-A'râf 7/109.

⁷⁵ eş-Şu'arâ 26/34-35.

⁷⁶ el-A'râf 7/120-122; Tâ-hâ 20/70.

⁷⁷ el-A'râf 7/132; Ayrıca bk. Reşid Rizâ, a.g.e., IX, s., 88.

linde bir dizi felaket göndermesine rağmen onlar olumsuz tutumlarını devam ettirmişlerdir.⁷⁸ Halbuki gönderilen her bir musibet sonuçları bakımından diğerinden daha büyüktü.⁷⁹ Firavun ve adamları, azap üzerlerine çokünce **“Ey Mûsâ! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et; eğer bizden azabı kaldırırsa mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrail oğullarını seninle göndereceğiz”**⁸⁰ demişlerdi. Bunun üzerine Allah, belli bir müddete kadar onlardan azabı kaldırmış fakat onlar hemen sözlerinden dönüvermişlerdi.⁸¹

Kitab-ı Mukaddes'te, Hz. Mûsâ'nın her mucizesine karşı Firavun'un daha da katılaştığı ve zerre kadar imana temayül göstermediği belirtilir. Mûsâ'ya verilen mucizeler nakledildikten sonra bu husus şöyle ifade edilir: “Fakat Firavun'un kalbi, katılığını muhafaza etti ve Firavun hiçbir şey dinlemedi.”⁸² Firavun ve kavmine gönderilen belâ ve musibetler, onların hakikate yönelmelerini sağlayamamıştı. Bu kadar hissî mucizeye rağmen inkarda ısrar etmişlerdi. Aslında onlar, musibetlerin Mûsâ'nın Rabbinden geldiğini çok iyi biliyorlardı. Çünkü belâlar karşısında Mûsâ'dan yardımcı olmasını istemekteydiler. Bununla ilgili olarak Kur'an'da, Firavun ve adamlarının Mûsâ'nın gerçek peygamber olduğunu ve doğru söylediğini içten içe bildikleri, sırf inat ve büyüklenmelerinden dolayı iman etmedikleri bildirilir.⁸³ Sonuçta inkarcıların cezalandırıldığı ve böylece Allah'ın azgın kafirlere yönelik sünnetinin gerçekleştiği haber verilir.⁸⁴

Diğer taraftan Mûsâ ile Yahudiler arasında geçen mücadele de imanın oluşumunda mucizelerin müspet bir etkisinin olmadığını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bütün hayatını İsrail oğullarına adayan, onların hidâyete ulaşması için didinen Mûsâ (a.s.) Yahudilerin tutumu karşısında çoğu defa hayal kırıklığına uğramıştır. İsrail oğulları, âsâ ve parıltılı el mucizelerin yanı sıra, Mısırlıları yola getirmek üzere gönderilen belâ ve musibetlere şahit olmuşlar ve bütün bunlardan ibret almayan Firavun'un cezalandırıldığını da görmüşlerdi.

⁷⁸ el-A'râf 7/133; el-İsrâ 17/101; en-Neml 27/12. Ayrıca bk. Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, 7-12.

⁷⁹ İbn Meymûn, Hz. Mûsâ'ya verilen mucizelerin diğer hiçbir peygambere verilmediğini savunarak onun diğer peygamberlerden daha üstün olduğunu izaha çalışır.(bk. *Delâletü'l-hâirîn*, (nşr. Hüseyin Atay), Ankara 1974, s.402-404)

⁸⁰ el-A'râf 7/133-135; ez-Zuhruf 43/48-50.

⁸¹ bk. Zuhruf 43/ 50.

⁸² Kitâb-ı Mukaddes, Çıkış, 50.

⁸³ en-Neml 27/14.

⁸⁴ el-A'râf 7/132-136; Ayrıca bk. *Tabatabâî, el-Mizan*, IX, 232-233.

Buna rağmen onlar, Firavun'dan kurtulup denizi geçtikten sonra putlara tapan bir topluma imrenerek Hz. Mûsâ'dan onların tanrıları gibi ilah yapmasını isteme cesaretini göstermişlerdi.⁸⁵ Aslında Yahudilerin bu talebi, onların Mısırlılardan ne denli etkilendiklerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Uzun yıllar putperest Mısırlılar arasında yaşayan İsrail oğulları, onların inançlarından, geleneklerinden etkilenmiş, âdetâ onlar gibi düşünmeye ve davranmaya şartlanmışlardı. Hz. Mûsâ'nın en büyük mucizeleri bile onları alışkanlıklarından koparamamış, her fırsatta eski inanç ve tutumlarına dönmüşlerdi. Keza, Allah ile konuştuğunu, kitap getirdiğini açıklayan Hz. Mûsâ'yı kendileri gibi sanıp **"Öyleyse bize de göster"** diyerek karşı çıkmışlardı.⁸⁶ Çünkü onlar henüz aklî olgunluğa erişememiş ve eski alışkanlıklarından kurtulamamışlardı.

Konuyla ilgili bir diğer örnek ise, Mûsâ'nın Allah ile konuşmak üzere Tur dağına gitmesini fırsat bilen Yahudilerin buzağıya tapınmalarıdır.⁸⁷ Başlarında Hz. Hârûn olmasına rağmen onlar, Sâmirî'nin yapmış olduğu puta tapınmışlar ancak Hz. Mûsâ'nın dönüşünden sonra bu kötü fiillerinden tövbe etmişlerdi. Bunun üzerine Hz. Mûsâ, onlardan seçtiği yetmiş kişiyle birlikte Tur dağına gitmiş ve birlikte bağışlanmalarını dilemişlerdi. İsrail oğullarını temsil etmek üzere seçilen bu kimseler, Hz. Mûsâ'nın Allah ile konuştuğunu öğrenince **"Ey Mûsâ! Allah'ı alenen görmedikçe asla sana inanmayacağız"**⁸⁸ demişlerdi. O anda şiddetli bir sarsıntı ile cezalandırılmışlardı. Halbuki İsrail oğullarının böyle bir istekte bulunması açık bir küfrün işaretidir.⁸⁹

Bu konudaki diğer bir örnek ise, İsrail oğullarına mukaddes toprakların vaat edilmesi ve eğer tevekkül ederlerse mutlaka oraya gireceklerinin haber verilmesi üzerine onların **"Ey Mûsâ! Onlar orada buldukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; şu halde sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız"**⁹⁰ diyerek cevap vermeleridir. Allah'ın kendilerine vaat ettiği topraklara girmek istemeyen ve peygamberlerine karşı gelen Yahudiler, daracık bir toprak üzerinde kısılp kalmış, kendileri ölüp yeni bir nesil yetişinceye kadar buradan kurtulamamışlardır.⁹¹ Oysa

⁸⁵ el-A'râf 7/138.

⁸⁶ en-Nisâ 4/153.

⁸⁷ el-Bakara 2/92; Tâ-hâ 20/93-97; Ayrıca bk. Tabbârâ, *Me'a'l-enbiyâ*, 242-246.

⁸⁸ el-Bakara 2/55.

⁸⁹ Elmalılı, *Hak Dîni*, I, 358.

⁹⁰ el-Mâide 5/24.

⁹¹ el-Mâide 5/26.

ki, onların bunca mûcizeyi gördükten sonra mükemmel bir imana sahip olmaları gerekirdi. Allah bu olaydan sonra onları “fasık bir kavim” olarak anmıştır⁹².

Mûcizelerin imanın oluşumundaki rolünü göstermesi bakımından, inkarda ısrar edenlerin yine de inanmayacağını açıklayan bir diğer örnek ise Hz. İsa'nın mûcizeleridir. Hz. İsa, bir çok mûcizeyle İsrail oğullarına gönderilmişti.⁹³ Fakat Ferîsîler, her defasında ondan başka mûcizeler getirmesini istemişlerdi. Ahd-i Cedid, bunların detaylarını açıklamaktadır.⁹⁴

Kur'an'da, önceki peygamberlerin kavimleriyle aralarında geçen hâdiseler aktarılırken, onların bir takım aklî veya hissî delillerle muhataplarını iknâ etmeye çalıştıkları, fakat bazı inkarcıların bu delillerle yetinmediği, peygamberlerinden kendi istekleri doğrultusunda başka mûcizeler istedikleri belirtilir. Bunların aktarılmasındaki asıl hedef, sahip oldukları değerleri koruma noktasında taassup ve bağınazlıkla hareket eden, sabit fikirli ve art niyetli inkarcıların mûcizeler vasıtasıyla hidâyete ulaşamadığını izah etmektir.⁹⁵

Mekkeli müşriklerin Kur'an mûcizesi karşısındaki tutumu, önceki peygamberlere isyan eden inkarcıların tutumundan pek farklı değildir. Hz. Peygamber'in sahip olduğu ahlâkî nitelikleri, toplumda sevilip sayılması, güvenilir bir kimse olmasının yanında nübüvvetiyle birlikte ortaya koyduğu öğretisinin mükemmelliği ve tehadidiyle birlikte izhar ettiği Kur'an mûcizesine rağmen Mekkeli müşrikler ondan başka hissî mûcizeler getirmesini istemişlerdi. Halbuki o, gerek nübüvvet öncesi davranışlarıyla olsun ve gerekse nübüvvet sonrası ortaya koyduğu üstün ahlâkî nitelikleriyle olsun, dost-düşman bütün Mekkelilerin güvenini kazanmış, asla yalan konuşmayan, dürüst ve âdil bir insan olduğunu göstermişti. Bununla birlikte Hz. Muhammed, hayatı boyunca ilim, edebiyat ve şiirle meşgul olmadığı halde en büyük Arap hatip ve şairlerine meydan okumuş ve en iyi bildikleri konuda onları susturmuştu.⁹⁶ Kur'an'ın i'câzı karşısında şaşkına dönen müşrik Arapların ümmî nebînin doğruluğunu kabul edip İslâm'a girmeleri normal ve mantıklı bir tutum iken, onlar düşünüp ibret almak yerine, Peygamber'i itham etme yoluna girmişlerdi. Hz. Peygamber'i mağlup edebilmek için Kur'an'ın hari-

⁹² Tabbâra, *Ma'a'l-enbiyâ*, 249.

⁹³ Âl-i İmrân 3/46-49; el-Mâide 5/110-115; Meryem 19/27-33.

⁹⁴ bk. Markos 8/11-13; Luka 12/54-56; Matta 12/38; 16/1-12.

⁹⁵ Reşîd Rızâ, a.g.e., VII, 386-387.

cinde hissî mucizeler getirmesini istemişler ve iman etmelerini bunların gerçekleşmesine bağlamışlardı. Buna göre müşrikler, inanmak için meleklerin gelmesini veya Allah'ın gelmesini yahut O'nun bazı mucizelerinin gelmesini şart koşmuşlardı.⁹⁷ Halbuki Allah'ın bazı âyetlerinin geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olanlara artık iman bir fayda vermeyecektir.⁹⁸ İslâm âlimleri, meleğin gelmesini ölüm veya azap meleğinin gelmesi; Allah'ın gelmesini kıyametin kopması; Rabbinin bazı âyetlerinin gelmesi ise başlarına gökten taş yağması, semanın parçalanıp üzerlerine düşmesi ya da kıyamet alametlerinin zuhur etmesi gibi helâk mucizelerinin vuku bulması diye yorumlamıştır.⁹⁹ Bu itibarla müşriklerin söz konusu isteklerinin gerçekleşmesi aslında onların helâk olması anlamına gelir.

Kur'an-ı Kerim'de, inkarcılar tarafından peygamberlere yöneltilen mucize teklifleri ve bunlara verilen cevaplar, söz konusu kimselerle ilgili olarak, imanın oluşumunda mucizelerin müspet bir katkısının bulunmadığını gösteren kanıtlardır. İster önceki peygamberlere yöneltilen taleplerde olsun isterse Hz. Peygamberden istenilen hissî mucizeler de olsun, bunlara verilen cevaplar aynı zamanda imanın oluşumunda mucizenin rolünü belirleyen önemli kriterlerdir. Müşriklerin gökten sayfalar halinde, dokunabilecekleri bir kitap indirilmesini istemeleriyle ilgili olarak Allah, gökten yazılı bir kitap indirilse ve onu elleriyle tutsalar, inkar edenlerin yine de **"Bu apaçık bir büyüdür"**¹⁰⁰ diyeceklerini haber verir. Bu cevap, kafirlerin ne denli büyüklendiklerine işaret etmekte; sadece gözlerinin görmesiyle yetinmeyip bir de elleriyle bu kitaba dokunsalar yine de alışkanlık haline getirdikleri inkarcılıkları sebebiyle hem gördükleri hem de dokunarak tecrübe ettikleri bu hakikate inanmayacaklarını bildirmektedir. Halbuki dokunma duyusuyla desteklenmiş bir görme olayında yanılma ihtimali yoktur.¹⁰¹ Başka bir âyette ise "Onlara gökten bir kapı açsak da oradan çıkmaya koyulsalar, "Gözlerimiz döndü, biz her halde büyüledik" diyecekleri" bil-

⁹⁶ Câhiz, *Hücecu'n-nübüvve*, III, 273-274; ayrıca bk. Yavuz, Yusuf Şevki "İcâz'ü'l-Kur'an", DİA, XXI, 403-406.

⁹⁷ bk. el-Bakara 2/210.

⁹⁸ bk. el-En'âm 6/157-158.

⁹⁹ Taberî, *Câmi'u'l-beyan*, Beyrut 1995, II, 445-450; krş. Elmalılı, *Hak Dini*, III, 2104.

¹⁰⁰ bk. el-En'âm 6/7.

¹⁰¹ Taberî, a.g.e., XI, 265-266; Elmalılı, a.g.e., III, 1880; Tabatabâî, a.g.e., VII, 18-19.

dirilir.¹⁰² Kur'an'da kafirlerin önyargılı, peşin hükümlü olduklarına işaret eden şu âyetler hayli dikkat çekicidir:

“Kendilerine bambaşka bir mûcize geldiği takdirde mutlaka ona inanacaklarına dair vargüçleriyle Allah’a yemin ettiler. De ki: “Mûcizeler ancak Allah’ın yanındadır.” O istedikleri mûcize geldiği zaman yine de iman etmeyeceklerinin siz farkında değil misiniz? Onların kalplerini ve gözlerini ters çeviririz. İlkin ona inanmadıkları gibi o mûcizeyi gördükten sonra da inanmazlar ve onları taşkınlıkları içinde şaşkın bir halde bırakırız. Biz onlara, dedikleri gibi melekleri de indirseydik, ölüler de diriltilip kendileriyle konuşsaydı, istedikleri her şeyi karşılına koysaydık, onlar, ihtimali yok, yine iman edecek değillerdi. Allah dilerse o başka. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.”¹⁰³

Rivâyete göre bazı mü'minler onların bu yeminlerine aldanarak, istedikleri mûcizenin gelmesiyle inanacaklarını ümit etmişlerdi. Allah, mûcizelerin ancak kendi kudretinde olduğunu belirttikten sonra, onlara istedikleri mûcize gelse de yine inanmayacaklarını, ilk defa nasıl inanmamışlarsa yine inkar edeceklerini açıklamıştır. Zira inanacak olsalardı başka mûcize istemeye gerek duymadan peygamberin hidâyet mûcizesini kabul ederlerdi. Halbuki onlar inat ve büyükleme içindedirler. Öyle ki sadece bir mûcize değil, bütün melekler karşılına dikilse, ölüler de onlarla konuşsa ya da Allah ve melekleri kefil olarak onlara getirilse yine de iman etmezler¹⁰⁴.

Konuyla ilgili bir diğer âyette ise, gökten düşen bir kütle görseler, bunu üst üste yığılmış bulutlar¹⁰⁵ olarak yorumlayacakları belirtilir. Diğer bir âyette ise “Ehl-i kitaba bütün mûcizeleri getirsen de onlar yine de senin kiblene tabi olmazlar”¹⁰⁶ denir. Bu âyet, Hz. Muhammed’i kendi oğullarını tanıdıkları gibi iyi tanıyan Ehl-i Kitabın¹⁰⁷, bu bilgilerinin yanı sıra mümkün olan bütün delil ve mûcizeleri görseler yine de İslâm’a girmeyeceklerini ifade eder¹⁰⁸. Kur’an’ın bu yak-

¹⁰² el-Hicr 15/14-15.

¹⁰³ el-En’âm 6/109-111.

¹⁰⁴ Elmalılı, a.g.e., III, 2024-2027.

¹⁰⁵ et-Tür 52/44.

¹⁰⁶ el-Bakara 2/145.

¹⁰⁷ el-Bakara 2/146

¹⁰⁸ Elmalılı, a.g.e., I, 530.

laşımına ilaveten, hadis kaynaklarında rivâyet edilen bazı hissî mucize örnekleri vardır ki, bunlara muhatap olan kafirlerin, mesela Rükâne olayında olduğu gibi¹⁰⁹, iman etmedikleri ve Hz. Peygamber'i sihirbazlıkla itham ettikleri belirtilir.¹¹⁰

İslâm dînî, insanların iknâ edilmesinde olağanüstü hâdiselere dayanmamıştır. Bilakis o, akılları iknâ etmeye, gönülleri kazanmaya önem vermiştir.¹¹¹ Önceki dinlerde inkarcıların iknâ edilmesinde hissî mucizeler bir vasıta olarak kullanılırken İslâm'da aynı şeyin akılla yapıldığı görülür.¹¹² Bu itibarla Kur'an'da, Hz. Peygamber'in nübüvvetiyle ilgili olarak bu tür mucizelere önem verilmemiş ve hidâyet mucizesiyle yetinmeyip hissî mucize talebinde bulunan kafirlere karşı kesin bir tavır ortaya konulmuştur. Kur'an'a göre bu tür mucizeler, inkarda ısrarcı olan kafirleri ikna etmediği gibi aksine onların taşkınlık ve azgınlığını da artırmıştır. Bunun sebebi olarak, onların kalplerinin kararıp katılaştığı ve iyice azgınlık içine düştükleri gösterilir. Hal böyle olunca, onların istediği hissî mucizeler verilse bile bunlardan yararlanmayacakları aşıkardır.¹¹³

Diğer taraftan hidâyet mucizeleriyle yetinmeyip peygamberlerden başkaca hissî mucize isteyen inkarcıların yine de inanmamaları halinde mutlaka helâk edilmeleri söz konusudur. Hz. Nûh'un tufanı¹¹⁴, Hz. Sâlih'in kavminin helâki¹¹⁵, Firavun ve ordusunun denizde boğulması¹¹⁶ hâdisesi, helâk mucizesi geldiği andan itibaren kafirlerin dönüş ihtimalinin ortadan kalktığını gösteren örneklerdir.¹¹⁷

¹⁰⁹ Rükâne, Mekke'nin şöhretli bir güreşçisi idi. Bir gün Hz. Peygamber onunla karşılaşmış ve başkalarına yaptığı gibi onu İslâm'a davet etmişti. Rükâne, Hz. Peygamber'den doğruluğunu gösteren bir delil olarak ağaçları yürütmesini istemişti. Resulüillah, onun bu isteğini yerine getirir. Fakat o, gördüğünden tatmin olmamış ve peygamberin kendisiyle güreşmesini istemişti. Şâyet kendisini mağlup ederse dinine gireceğine söz vermişti. Sonuçta sırtı üç defa üst üste yere gelmesine ve ağaçların yürüdüğünü görmesine rağmen İslâm'a girmemişti. İnkarta yetinmeyen Rükâne, Mekkelilere gidip, Hz. Peygamber'in büyük bir sihirbaz olduğunu haber vermişti. (İbn İshak, *Sîret*, s. 256-257; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 391; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 103; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 103-104)

¹¹⁰ İbn İshak, a.g.e., s. 256-257; İbn Hişâm, a.g.e., I, 391; Mâverdî, *A'lâmü'n-nübüvve*, s.113-114.

¹¹¹ Ömerî, *er-Risâle ve'r-Resûl*, s. 61.

¹¹² Tabbâra, a.g.e., s. 259.

¹¹³ bk. Fahrreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Kahire 1962, XX, 235-236.

¹¹⁴ bk. el-A'râf 7/59-64; Yûnus 10/71-73; Hûd 11/42-43; el-Enbiyâ 21/76-7.

¹¹⁵ el-A'râf 7/73; Hûd 11/64; eş-Şuara 26/155-6.

¹¹⁶ el-Bakara 2/50; Yûnus 10/90; Tâ-hâ 20/78.

¹¹⁷ el-En'âm 6/158; el-Mü'min 40/85.

Aslında söz konusu helâk mûcizelerinin hedefi inkarcıların iman etmesi değildir, aksine bu tür mûcizelerden maksat, kafirlerin cezalandırılmasıdır.

Mûcize vasıtasıyla iman olgusu işlenirken olayın hidâyet boyutu gözardı edilmemelidir. Çünkü Kur'an, Allah'ın dilediğini hidâyete ulaştıracağını, dilediğini de dalâlette bırakacağını açık bir şekilde ifade etmektedir.¹¹⁸ Allah, yeryüzünde haksız yere böbürleneni âyetlerinden uzaklaştıracağını, bütün mûcizeleri görseler yine de inanmayacaklarını bildirerek, imanın hidâyet boyutuna dikkat çeker.¹¹⁹ Ancak Allah'ın hidâyeti, şüphesiz insanların inanç, irade ve fiilleriyle yakından ilgilidir. İnkarcıların sapıklığa düşmesi ve inkarcı düşüncedeki devamlılıklarının sebebi, kibir, inat ve hasetleridir. Söz konusu inanç ve tutumlarının neticesi olarak Allah, kendi irade ve arzularıyla hakka yönelmeyenlerin kalplerinin üstünün örtüldüğünü, kulaklarının içine de ağırlık konulduğunu haber verir.¹²⁰ Elmalılı, bu tür davranış içerisinde olanların kalplerinin mühürleneceğini, böylece gerek kainatta gerekse Kitap'ta tekvinî veya teşriî âyetlerin ifade ettiği hakikatleri göremeyeceklerini, görseler de inanmayacaklarını söyler.¹²¹ Aslında Allah, mûcize türü harikulade olaylarla insanların dikkatini her zaman dilediği bir noktaya çevirebilir ve cebri bir şekilde boyun eğdirebilir. Örneğin cansız varlıkları, bitkileri ve hayvanları konuşurabilir. Bu ve benzeri hârikalarla dininin hakikatini insanlara kabul ettirebilir. Fakat bu metot, insanın tabiatı, hürriyeti ve sorumluluğu ile mütenasip değildir. Şüphesiz Allah, insanların düşüncelerini akamete uğratacak, irade ve kudretlerini geçersiz kılacak bir şekilde onları hidâyete erdirmeyi murat etmemiştir.¹²² Kafirler, kendi istekleriyle doğru yola yönelmedikleri için Allah da onların hidâyete ermelerini dilememiştir.¹²³ Ancak peygamberler, kimin hidâyete ulaşacağını kimin de dalalette kalacağını bilmediklerinden, doğruluklarını gösteren delilleri ortaya koymak ve tebliğ görevlerini kusursuz bir şekilde yerine getirmekle yükümlüdürler.¹²⁴

¹¹⁸ İlgili âyetler için bk. el-En'âm 6/125; el-A'râf 7/30; 186; er-Ra'd 13/27; İbrahim 14/4; en-Nahl 16/36-37; el-İsrâ 17/97; el-Kehf 18/17.

¹¹⁹ el-A'râf 7/146.

¹²⁰ bk. el-En'âm 6/25; el-İsrâ 17/45.

¹²¹ Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 2280.

¹²² Lârî, *Usûlu'l-akâ'id fi'l-İslâm*, s. 46.

¹²³ Reşid Rızâ, *Tefsîrül-menâr*, IX, 196-197

¹²⁴ Meselâ bk. er-Rûm 30/52-53.

SONUÇ

Sonuç olarak, peygamberin şemâilî, ahlâkî nitelikleri, sîret ve davranışlarından hareketle doğru sözlü olduğuna karar veren kimseler, herhangi bir mucizeye gerek duymadan iman etmişlerdir. Peygamberin sahip olduğu nitelikler, bunların iman etmeleri için yeterli olmuştur. İkinci grup ise, peygamberin tehadidiyle birlikte ortaya koyduğu temel mucizeyi iyi düşünüp anlamaya çalışan ve bu surette hakkı bulan kimselerdir. Bunların iman etmesinde hidâyet mucizelerinin etkili olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca bu kimseler, peygamberden hidâyet mucizesinin dışında başka deliller getirmesini de istemezler.

Üçüncü grup ise, peygamberin aklî ve mantıkî delillerinin yanı sıra doğruluğunun kanıtı olan hidâyet mucizesini de kabul etmezler. Çünkü bunlar, inatçı, peşin hükümlü ve sabit fikirlidirler. Atalarının dinine körü körüne bağlılık gösterirler. Peygamberlere verilen nimetleri çekemezler ve özellikle maddî menfaat gözetirler. İnanmak için peygamberden olmadık mucizeler getirmesini isterler. Aslında bunların hedefi peygamberi zor durumda bırakmaktır. Yoksa her peygambere insaf sahibi insanların inanacağı kadar delil ve mucize verilmiştir. Kur'an, inat ve büyüklenme içerisinde olan bu insanların en büyük mucizeleri görmeleri halinde bile inanmayacaklarını örneklerle izah eder. Şu halde bu özelliklere sahip olan kimseler üzerinde mucizelerin müspet bir etkisinin olmadığını söylemek mümkündür. Kötü niyetli, kavrayışı yetersiz, ahlaki bozuk, insaf yolundan sapmış, önyargılı kimseler ne kadar delil ve mucize görürse görsün yine de inanmayacaktır. Bu niteliklere sahip olan kafirlerin hidâyete ermesinde mucizelerin bir katkısı olmadığı gibi aksine onların inkarını daha da artırdığı görülür.